

KORONAVİRÜS TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİNDE BİR KAPI ARALAYABİLİR Mİ?

Karel VALANSI*

Koronavirüs birçok ilişkiyi yeniden tanımlarken, Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkilerin yeniden normalleşmesi için bazı fırsatlar da sunuyor. Ancak bunları değerlendirmek, yeni bir bakış açısıyla ilişkileri ele almak bu iki devletin elinde. İlişkilerdeki güvensizlik ve bunun halklara yansıyan olumsuz etkisi istenirse aşılabilir ama bunun için başta siyasi irade ve dış politikada bir açılım gerekir. Doğal afetlerin ya da pandeminin başlatacağı bir yakınlaşma ancak bu irade olursa sağlanabilir.

İsrail koronavirüse bir yıldır süren siyasi bir kriz ve Yüzyılın Anlaşması'nın açıklanmasının hemen ardından yakalandı. Pandemiye karşı sert tedbirleri çok hızlı aldı. Zayıf halkası ise modernliği ve seküler yaşam tarzını reddeden [Haredimlerden](#) (ultra-Ortodoks Yahudiler). Türkiye ise koronavirüse karşı biraz daha geç ve bu kadar sert olmayan ama gerekli bir takım tedbirler aldı.

Elinin değdiği her yeri ve her şeyi içine alan ve hayatı durdurma noktasına getiren koronavirüse karşı insanlık büyük bir savaş veriyor. Bilinmeze doğru verilen bu mücadelede her ülke birbirinin tecrübesinden yararlanıyor.

Türkiye ve İsrail'e baktığımızda, her iki ülkenin aynı yoğunlukta olmasa da birbirlerine benzer tedbirler almaya çalıştığını görüyoruz. Mesela 8 Nisan akşamı başlayan Pesah Bayramı'nda herkesin ailesiyle bir arada olmak isteyeceğini düşünerek [gecici sokağa çıkma yasağı](#) uygulayan İsrail'in ardından aynı hafta Türkiye, havaların güzel olmasından istifade dışarı çıkmak isteyenleri engellemek için hafta sonuna yönelik [iki günlük bir sokağa çıkma yasağı](#) uyguladı. Planlama hatasından kaynaklanan panik ise göz ardı edilemez düzeyde oldu. İçişleri Bakanı sorumluluğu kabul ederek istifa etti. Ancak istifası Cumhurbaşkanı tarafından kabul edilmedi.

Yine aynı hafta Türkiye'de, 65 yaş üstü veya kronik hastalıkları olan ve izolasyon bölgelerini terk eden bazı kişilere cep telefonlarından uyarı mesajları gelmeye başladı. [Pandemi izolasyon takip projesi](#) Türkiye'de denenmeye başlarken, start-up ülkesi İsrail'de 23 Mart'tan itibaren Covid-19 testi pozitif çıkan kişilerin hareketlerini takip eden ve kullanıcıya son 14 günde bu kişilerle bir araya gelip gelmediğini gösteren [Hamagen](#) uygulaması kullanılmaya başlandı. Başta insan hakları olmak üzere hakkında büyük tartışmalar yaşanan bu uygulamanın bir benzerinin Türkiye'de kullanılmaya başlaması ise iki ülke arasında *know-how* türünde bir iş birliği yapıldığını düşündürüyor.

* Karel Valansi, Türk-İsrail ilişkileri üzerine yüksek lisans tezini Kadir Has Üniversitesi'nde tamamladı ve aynı üniversitenin Uluslararası İlişkiler bölümünde doktora eğitimini sürdürmekte. Akademik çalışmalarının yanı sıra Şalom gazetesi ve T24'te köşe yazarlığı yapıyor.

Yine kapalı kapılar ardında kalan bir iş birliği olasılığı daha var bu dönemde. Türkiye [dünyanın](#) üçüncü en büyük yumurta ihracatçısı. En önemli [pazarını](#) Orta Doğu ülkeleri oluşturuyor. İsrail ise yumurta konusunda genelde yurt dışına bağımlı. Her sene özellikle Pesah Bayramı'nda yaşanan [yumurta sıkıntısı](#) bu sene pandemiyle üst düzeye çıktı. Boş yumurta raflarının fotoğrafları sosyal medyanın da gündemine oturdu. İsrail, İspanya ve Ukrayna gibi [ülkelerden](#) yumurta aldığını açıklarken, 2012'deki salmonella krizine kadar İsrail'in yumurta ihtiyacını karşılayan ana tedarikçi konumundaki [Türkiye'nin](#) adı ise haberlerde geçmedi. Öte yandan Türkiye'nin yumurta ihracatının yüzde 70'inin gerçekleştiği [Irak](#) ile 2019'dan beri yaşanan kriz, Türkiye'nin elinde yumurta fazlasının kalması ile sonuçlandı. İsrail'in alımı Irak'ınkiyle kıyaslanmayacak düzeyde olsa bile, her iki ülkenin bu konuda yaşadığı sıkıntıyı bir nebze hafifletebilecek durumda.

Bahsettiğim bu olasılıklar bir kenarda dursun, iki ülkenin basına yansıyan ve koronavirüse bağlı iş birliği tıbbi malzeme alanında da gerçekleşti. 9 Nisan tarihinde [Bloomberg'de](#) yayınlanan habere göre, Türkiye İsrail'e koruyucu maske, tulum ve steril eldiven satışına onay verdi. Benzer bir paketse Filistin Yönetimi'ne yardım olarak gönderilecek.

Bu haber aslında iki ülke arasındaki ilişkilerin üç temel özelliğine dikkatimizi çekiyor. Birincisi, ilişkilerde siyaset ve ticaret birbirinden boşanmış durumda. İkili ilişkilerin felaket anı diyebileceğimiz Mavi Marmara olayından sonra bile ticaret hacmi artarak devam etmiş, iki ülkenin farklı ürünler üretiyor olması ve bu anlamda [ekonomilerinin](#) birbirini tamamlıyor olması buna yardımcı olmuştu. İstanbul-Tel Aviv arası direkt uçuşlar ise koronavirüs önlemleri öncesinde [günde 14](#) sefer olarak gerçekleşiyordu. İstanbul havaalanları, her şeye rağmen İsrail'in dış dünyaya önemli bir bağlantı noktası olmaya devam etti.

İkincisi, iki ülke arasındaki her türlü siyasi krize rağmen doğal afetler karşısındaki insani yardımlaşma ve iş birliği devam etti. Bu ilişkilerin kurulduğu ilk yıllardan beri böyle. Bu nedenle koronavirüs salgınındaki iş birliği çabaları şaşkıncı değil. 1999 depreminde Türkiye'nin yardımına koşan ilk ülkelerin başında geliyordu İsrail. 2010 Karmel Dağı'ndaki orman yangınında Türkiye, İsrail'e yangın söndürme uçakları göndermişti. 2011'deki Van depreminde Türkiye'ye yardım elini uzatan ülkelerin başında İsrail yer alıyordu. [Mart 2016'da](#) Taksim'de gerçekleşen terör saldırısında hayatını kaybeden ve yaralanan İsrail vatandaşlarının ülkeye götürülmesi için -ilişkilerin o günkü kötü durumunda bile- İsrail askeri uçağının sivil bir havaalanı olan Atatürk Havaalanına inmesine izin verilmişti.

Üçüncüsü ise Filistin meselesi. Bu haberde de gördüğümüz gibi, İsrail'e tıbbi ürün satışı yapılacağı bilgisinin hemen yanında Filistin Yönetimi'ne de yardım yapılacağı söyleniyor. İki ülke ilişkilerinin tam ortasında her zaman Filistin duruyor ve ikili ilişkilerin en hassas noktasını oluşturuyor.

Türkiye ile İsrail'i koronavirüs konusunda bir araya getiren ikinci konu ise, ikili ilişkilerin normalleşmesinin önünde duran en önemli engellerden birini oluşturuyor. Koronavirüs, Türk halkının bir bölümünün komplo teorilerine olan inancı kadar, yerleşmiş olan İsrail karşıtlığını ve antisemitizmi (Yahudi düşmanlığı) sosyal medyaya da yansıyan [dolmuş sohbetinde](#) ve [sokak röportajında](#) en çıplak haliyle gösterdi.

Son birkaç yıla kadar bu durumun İsrail'de net bir karşılığı yoktu. Ancak son yıllarda İsrail'in gözündeki olumlu Türkiye imajının da yıprandığını görebiliyoruz. Liderler arasında süren [sataşmaların](#) yanı sıra İsrail'deki son seçim döneminde Türkiye ve Cumhurbaşkanı Erdoğan, tıpkı İran gibi olumsuz bir örnek olarak sıkça her iki kanat tarafından [kullanıldı](#).

Türkiye uzun zamandır vazgeçilebilir görüyordu İsrail'i. Özellikle iç politikada İsrail karşıtlığının bir oy potansiyeli vardı. Bir süredir İsrail'de de Türkiye için benzer bir durum var. Türkiye İsraililerin gözündeki o özel konumunu kaybetti ve yerini doldurabilen birçok alternatif var artık. Bunu özellikle İsrail'in Doğu Akdeniz'de ve Körfez ülkeleriyle geliştirdiği ilişkilerde görebiliyoruz.

Koronavirüs öncesi döneme baktığımızda, iki ülke arasında birçok gerilim noktası olduğunu görüyoruz. Filistin konusu her zaman iki ülke ilişkilerini doğrudan etkileyen bir konu olmayı sürdürüyor. İsrail'in gözünde Türkiye, ABD'nin elçiliğini Kudüs'e taşıma kararı ile Yüzyılın Anlaşmasına verdiği tepkilerle eskisi gibi bir arabulucu olarak değil, taraf olarak konumlanıyor. İsraililerin en hassas noktası, bir nevi bam teli olan Holokost ve Nazi benzetmeleri Türk tarafının ağzından eksik olmazken, bu durum İsrail'in Türkiye'yi İsrail karşıtı kampta görmesine ve daha da önemlisi Türkiye'ye güvenmemesine neden oluyor.

Bu güvensizlik ticarete belki etki etmiyor ama stratejik bir iş birliğinin önündeki en büyük psikolojik engeli oluşturuyor. Bunun en açık örneği Doğu Akdeniz'de yaşanıyor. İsrail doğalgazının Avrupa'ya ulaşması için en ekonomik yol Türkiye üzerinden mevcut boru hatlarını kullanmaktan geçiyor. Ancak İsrail, ikili ilişkilerin normale en yakın olduğu dönemde bile Türkiye ile boru hattı kurulsada dahi diğer [alternatiflerden](#) vazgeçmeyeceğini söylüyordu.

Bu sene ilk defa İsrail Savunma Kuvvetleri (IDF) Türkiye'yi "zorluk ([challenge](#)) listesine" ekledi. Rapora göre IDF, Türkiye ile doğrudan bir savaş çıkmasını beklemiyor ancak takip edilmesi gereken ülke ve lider olarak tanımlıyor. Bu da İsrail'in gözünde Türkiye'nin dikkat edilmesi gereken ülkeler arasına girdiğini gösteriyor. Bu durumun birçok sebebi var.

İsrail açısından Türkiye'nin NATO'ya ve AB adaylığına verdiği değer, Rusya ile karmaşık ilişkisi, Orta Doğu'ya yönelik artan ilgisi soru işaretleri uyandırıyor, Türkiye'nin dış politikadaki yönünü sorguluyor. Ayrıca, başkanlık sistemine geçiş, ülkedeki kutuplaşma ve otoriterleşme İsrail tarafından kuşkuyla karşılanıyor. 2016'daki normalleşme anlaşmasının bir parçası olmasına rağmen Hamas'ın Türkiye'de faaliyetlerini sürdürdüğü yönündeki suçlamalar, Doğu Akdeniz'deki gerginlik, Suriye'de özellikle Kürtler konusundaki farklı duruşları stratejik bir ilişkinin kurulmasını, yapıcı ve uzun ömürlü bir iş birliğinin başlamasını engelliyor.

Koronavirüs iki ülke arasındaki bu derin güvensizliği yenemese de özellikle İsrail'in güçlü olduğu teknoloji ve biyoteknoloji alanında iki ülke arasındaki iş birliğini geliştirebilir. İsrail Covid-19'a karşı ilaç ve aşıyı bulabilecek ülkelerin başında geliyor. Çin'deki salgının başladığı andan itibaren üretim kapasitesini arttıran [Türkiye](#) ise tıbbi ürünler konusunda oldukça güçlü ve günümüzde sadece İsrail'e değil birçok ülkeye ihracat yapıyor.

Koronavirüs birçok kavramı tartışmaya açarken sağlık sektörünün eksiklikleri kadar reform ihtiyacı da gündeme gelecek. Koronavirüsün yayılma hızı ülke sınırlarını yeniden güçlendirirken özellikle tarım konusunda ülkelerin kendi kendine yetebilmesi daha da önemli hale gelecek. Çünkü kamu sağlığı aynı zamanda gıdanın ulaşılabilirliği ve kalitesi ile de yakından bağlantılı. Böylece tarım Türkiye'de yeniden hak ettiği öneme kavuşurken, bu konuda gelişmiş teknolojiler kullanan İsrail'in uzmanlığından yararlanılabilir.

Enerji fiyatlarında yaşanan düşüş ve aynı zamanda talepteki azalma ekonomik dengeleri alt üst ederken, Doğu Akdeniz doğalgaz planları da belirsiz bir süre için ertelenebilir. Bu durum Türkiye ile İsrail arasında bu konuda süren gerginliğin azalmasına ve iki ülke arasında daha yapıcı bir diyalog kapısının açılmasına zemin hazırlayabilir.

Orta Doğu koronavirüs öncesinde de belirsizliğin ve istikrarsızlığın hüküm sürdüğü bir dönemden geçiyordu. Koronavirüs bu durumu daha da derinleştirebilir. Yaşanacak ekonomik kriz kamu sistemlerinin kilitlenmesine, iflas etmesine ve hükümetlerin devrilmesine kadar gidebilecek bir sürece evrilebilir. Bu durum yeterince vahimken, güç boşlukları terör örgütleri, özellikle de IŞİD tarafından, yeniden doldurulabilir. Böylesi bir tablo karşısında Türkiye ve İsrail'in iş birliği yapması hem Orta Doğu'yu yeniden istikrara kavuşturmak hem de bu tehditlerin kendi sınırlarına dayanmasını engellemek için gerekli olacaktır.

Koronavirüs hayatımızı hiç beklemediğimiz ölçüde ve halen sonucunu tam olarak öngöremediğimiz bir şekilde değiştirdi. Zaman ve mekan alıştığımız anlamından çıkarak farklı bir boyuta geçerken, bu yeni gerçeklik kendi avantaj ve dezavantajlarıyla birlikte geliyor. Koronavirüs birçok ilişkiyi yeniden tanımlarken, Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkilerin yeniden normalleşmesi için bazı fırsatlar sunuyor. Ancak bunları değerlendirmek, yeni bir bakış açısıyla ilişkileri ele almak bu iki devletin elinde. İlişkilerdeki güvensizlik hali ve bunun halklara yansıyan olumsuz etkisi istenirse aşılabılır ama bunun için başta siyasi irade ve dış politikada bir açılım gerekir. Doğal afetlerin ya da pandeminin başlatacağı bir yakınlaşma ancak bu irade olursa sağlanabilir.

Global Political Trends Center

Global Political Trends Center (GPoT Center) is a nonprofit, nonpartisan research institution established under the auspices of Istanbul Kültür University in 2009.

GPoT Center was founded with the aim to support reconciliation and non-violent solutions to international as well as domestic issues through dialogue. Our mission is to contribute to stability, democratization and peace through organizing multitrack diplomacy meetings, conducting innovative and independent research, and encouraging informed debates in the media on key issues affecting Turkey and the world.

GPoT Center serves as a platform for the free exchange of views and information on political, social and economic matters concerning a variety of parties and segments of society. We aim to achieve our mission by routinely bringing together opinion leaders, government officials, policy makers, analysts, scholars, experts and members of the media from Turkey and abroad.

Our publications can be downloaded from our website for free. They are also accessible through online libraries worldwide, such as the International Relations and Security Network in Zurich, Europe's World in Brussels, and Columbia University Press in New York. Additionally, you can find our books on Google Books and Amazon Kindle.

CONTACT DETAILS

Global Political Trends (GPoT) Center
Istanbul Kültür University
Atakoy Campus, Bakirkoy
34158 Istanbul, Turkey
www.gpotcenter.org
info@gpotcenter.org

Tel: +90 212 498 44 76/65

Fax: +90 212 498 44 05

*Bu yayındaki yazıların bilim, içerik ve dil bakımından sorumluluğu yazarlarına aittir. İKÜ-GPoT'un duruşunu yansıtmamaktadır.
The academic and content responsibility of the publications exclusively belongs to its authors. It does not reflect İKU-GPoT's standing.*